

Ariejan Kortweg
(foto: Sabine van Wechem)

INTERVIEW MET POLITIEK VERSLAGGEVER ARIEJAN KORTEWEG

'DE OMGEVING ZUIGT MENSEN NAAR BINNEN'

Ariejan Korteweg werkte negen jaar als politiek verslaggever voor *de Volkskrant*. Hij analyseert zijn voormalige werkplek in het boek *Het Haagse moeras** dat midden in de verkiezingscampagne verscheen. Kort voor de stembusgang sprak *Maatschappij & Politiek* met hem.

IVO PERTIJS

Het manuscript leverde ik op 4 juli in. Het kabinet viel een paar dagen later. Nog twee dagen later maakte Mark Rutte bekend dat hij ophield als minister-president. Dat bracht bij mij toch eerst een zekere paniek teweeg: moest ik opnieuw beginnen?, vertelt Ariejan Korteweg. Alles zou anders worden, met andere hoofdrolspelers en een nieuwe politieke machtsverdeling. Korteweg: 'Ik moest opnieuw door het hele boek heen. Wat mij wel geruststelde was dat ik er eigenlijk niet zoveel aan hoefde te veranderen. De lange analyse in het boek, namelijk van hoe het zo'n bende had kunnen worden, bleek nog steeds te kloppen. Ook mijn oordeel over Rutte. Het maakte niet zoveel uit of hij bleef of dat hij wegging, want het beeld dat ik over de man en zijn functioneren had gemaakt klopte wel. Nadat het boek af was leerde ik dat de politiek tegen zo'n schok als de val van het kabinet en het opstappen van Rutte wel bestand was.'

Tijdens de verkiezingscampagnes zagen we schommelingen in de peilingen. Past dit in het beeld dat u de afgelopen jaren van de politiek had?

'Ik was altijd van plan om ooit dat allemaal in één boek te vangen. Het overkoepelende vertrekpunt kreeg ik de laatste twee jaar, omdat ik zag hoe snel het uit elkaar viel. Beslissingen werden weggeduwd, op afstand gezet en niet genomen. Ik dacht de politiek valt uit elkaar - en niet alleen de politiek valt uit elkaar, maar ook in ruimere zin de polder, waar alle dingen of worden voorgedookt of afgehecht, waar de politiek uiteindelijk over beslist. Dat werkt niet meer. Het hele apparaat liep vast. De protesten vanuit de bevolking namen

toe. Elke peiling geeft aan dat het wantrouwen in de politiek heel groot is. In het hele apparaat eromheen - de ambtenarij, de adviesorganen, de kluwen die rond het Binnenhof zitten - waren patronen zichtbaar die niet aan een oplossing bijdroegen; dat wilde ik vangen. Dat je in de peilingen eerst BBB groot zag worden en daarna NSC de grootste werd, past eigenlijk heel goed in het patroon. De vijf middenpartijen in het hart van de politiek (VVD, CDA, D66, PvdA en Groen-Links) leveren in. Zij krimpen al heel lang. De krimp is zo groot, dat ze samen geen meerderheid kunnen vormen. Dat exclusieve clubje van politici, dat het land vaak al vanaf de Tweede Wereldoorlog bestuurt en in Nederland de dienst uitmaakte, wordt doorbroken. Er komen nieuwe partijen bij. Dat was sinds D66 eigenlijk niet meer gebeurd. Mensen moeten wennen aan de nieuwe manier van politiek bedrijven.'

U werkte voorheen in Frankrijk. Ook daar leverden de traditionele machtspartijen de afgelopen jaren fors is.

'Frankrijk was in politiek opzicht altijd simpel. Je had links en rechts. Op de linker- en rechterflank had je partijen die er niet aan te pas kwamen. In het midden had je wat gerommel, wat nooit echt groot werd. Emmanuel Macron blies [in 2017, red.] in één keer alles omver. Hij was voorheen bankier en werd later minister onder François Hollande. De beweging lijkt op wat er nu in Nederland gebeurt. De *Parti socialiste* is helemaal weg in Frankrijk. Het klassieke rechts is klein geworden. De flanken groeiden, zowel de partij van Jean-Luc Mélenchon als *Rassemblement national* van Marine Le Pen. Het midden kreeg met Macron een nieuw figuur. Tot nu toe had het Franse systeem weinig overeenkomsten met Nederland.'

'MENSEN DACHTEN DAT RUTTE EEN TOVERFORMULE HAD WAARVAN JE WAT KUNT LEREN.'

In uw boek gaat het ook over individuele Kamerleden en bewindslieden. Hoe belangrijk is het individu in de politiek?

'Beeldvorming werd steeds belangrijker in de politiek, onder meer door het krachtiger worden van sociale media. In de campagnes zag je dat de figuur van de lijsttrekker belangrijk is. Ook in inhoudelijke debatten gaat het steeds over die ene persoon die dat moet verwoorden en niet over de deskundigen binnen de partij. Dat individu, en alles wat er om dat individu heen hangt, exploiteren partijen. Pieter Omtzigt was daarin atypisch. Ik noemde Rutte in dit interview vaak, omdat Rutte een rolmodel in Den Haag werd. Daarom kreeg hij een apart hoofdstuk in mijn boek. Het hoofdstuk was voor het opstappen van Rutte af, maar eigenlijk maakte dat opstappen niet zoveel uit. Rutte was de afgelopen twaalf jaar enorm bepalend in Den Haag. De VVD vormde zich volledig naar Rutte. Zijn leiderschap stond nooit ter discussie. Iedereen, of het nu om coalitie- of oppositiepartijen ging, paste zich naar zijn manier van gedragen aan. Dat is bijzonder, omdat het een voortdurend succes was. Hij verloor geen verkiezing. Rutte vrat alles om zich heen op. Elke partij die in een coalitie met de VVD stapte kromp. Alleen de ChristenUnie hield zich staande. Mensen dachten dat Rutte een toverformule had waarvan je wat kunt leren.'

De strijd om het torentje barstte in november los (foto: ANP / Remko de Waal)

In uw boek schrijft u zowel dat de politiek beklemmend als verslavend is. Dit klinkt paradoxaal.

'Bijna alles wat verslavend is, legt ook een klem om je heen. Dat geldt ook voor de politiek. Den Haag heeft allerlei bewoners: politici, journalisten, ambtenaren, woordvoerders, spindoctors en lobbyisten. Dat is één groot circuit; een soort dorp. Vanwege de opwinding is dit voor al die mensen een verslavende omgeving. Elke dag gebeurt er wat en elk moment van de dag kan er wat gebeuren. De omloopsnelheid werd door de sociale media heel veel hoger. Nieuws gaat sneller rond. Steeds sneller vragen media om reacties. Dingen die daar gebeuren hebben gevolgen voor het hele land. Dat maakt het extra opwindend. Opwinding is verslavend. Er gaan voortdurend geheimen rond. De een weet iets wel, maar de ander niet. Dit zijn voorwaarden voor een verslavende omgeving. De omgeving zuigt mensen ook naar

binnen. Wie deel van deze omgeving wil uitmaken, moet zich aanpassen aan de codes die er heersen. Een simpel voorbeeld is dat je *je* en *jij* zegt, ook als het een minister of de premier betreft. Doe je dit niet, dan ben je eigenlijk een beetje vreemd. Je houdt er rekening mee of gesprekken *on* of *off the record* zijn. Gebruik je *off the record*-gesprekken en noem je mensen met naam en toenaam, dan lig je eruit. Je moet op bepaalde momenten op bepaalde plekken zijn, of juist niet. Er zijn allerlei codes voor gedragingen die bij het werken in de politiek horen. Het maakt niet zoveel uit of je politicus, journalist of lobbyist bent. De codes vergemakkelijken het werken. Dat is prettig. Aan de andere kant werken ze medeplichtigheid in de hand. Het eerste hoofdstuk heet "Het Haagse Stockholmsyndroom". Er wordt om begrip gevraagd hoe de politiek werkt en om in zekere zin medeplichtig te worden. Daar moet je je, zeker als journalist, bewust van zijn.'

Docenten maatschappijleer leggen aan leerlingen de verschillende rollen op het Binnenhof uit. In uw boek staan de nodige voorbeelden van personen die van baan wisselden, maar wel in Den Haag bleven werken. Heeft dit gevolgen voor de controle van bijvoorbeeld de wetgevende en uitvoerende macht?

'Ik was altijd een soort purist. Ik heb er moeite mee als journalisten woordvoerder worden of politici lobbyist. Die verschillende petten en dat draaien van perspectief vind ik ingewikkeld. Je hebt daar een totaal andere kijk voor nodig. Lobbyisten zeggen weleens tegen ons dat wij ook een soort lobbyisten zijn, want journalisten doen ook aan belangenbehartiging. Dat is een misverstand. Wij worden geacht om de werkelijkheid weer te geven. Dat doe je door naar verschillende perspectieven op zoek te gaan. Met het voordeel dat je hebt als je weet hoe Den Haag werkt en met een toegangspasje voor het Kamergebouw is

'JE KOMT ELKAAR NIET MEER TEGEN. DIT STAAT SYMBOOL VOOR HOE DE POLITIEK ER NU VOORSTAAT.'

de verleiding groot om na je vertrek uit Den Haag naar een andere rol over te stappen. Ik begrijp dat dit gebeurt, maar men moet hier strenger op zijn.'

U schrijft ook over het Kamergebouw. Wat is het effect van het gebouw op de politieke dynamiek?

'Ik verdwaalde altijd in het oude Kamergebouw. Het is onoverzichtelijk. Er is van alles aan elkaar geplakt. Op een gegeven moment zag ik hoe de Nederlandse politiek werkte. Alles was met elkaar verbonden. Dit betekent dat partijen ook naar elkaar konden doorsteken om even bij elkaar binnen te lopen. Deuren van kantoren staan altijd open. Toevallige ontmoetingen zijn vruchtbaar. Voordat je er erg in hebt heb je een verhaal of een gegeven. De grote ring - het ministerie van Algemene Zaken en de Eerste Kamer - is met de Tweede Kamer verbonden. Dat zag ik als metafoor voor de Nederlandse politiek. Dit merkte ik pas echt toen de Kamer naar de Bezuidenhoutseweg verhuisde. Een gebouw uit één tijd, de jaren zestig, opgetrokken uit beton. Ik vind het een ontzettend lelijk gebouw. Het brutalistische bouwwerk bestaat uit allerlei lange slurven. Het is Schiphol-achtig. In zo'n slurf zit een partij. Je komt elkaar dus niet meer tegen waardoor er geen toevallige ontmoetingen meer zijn. Dit staat symbool voor hoe de politiek er nu voorstaat.'

Ondanks de zorgelijke geluiden over de staat van de politiek blijven kiezers wel hun stem uitbrengen.

'Ik ben ook niet zo somber. Ik ben somber over hoe het is, maar niet somber over hoe het kan worden. Van de ellende van de afgelopen jaren en het totale vastlopen van het Haagse besluitvormingsproces werd ik somber. Als politici lang in functie zijn, dan weet je wat ze gaan zeggen. Het is als een soort ladekast die ze in hun hoofd hebben. Ze trekken een laagje open waarin de antwoorden zitten. Dat dit wordt doorbroken en dat bijvoorbeeld de samenwerking op links lukt, dat is bijzonder. De tendens is namelijk meer versnippering. Dit is hoopgevend. De versnippering op rechts is groter dan het ooit is geweest.'

De VVD was de afgelopen jaren de constante factor in de Nederlandse politiek. Heeft u hier een verklaring voor?

'In de tijd van Frits Bolkestein was de VVD meestal de junior-partner. Dit was de VVD eveneens in de kabinetten-Balkenende. Met Rutte werd de VVD de grootste. Tijdens de verkiezingscampagne publiceerde de *Volkscrant* een staatje van hoe trouw kiezers aan een partij zijn. De SGP-kiezers zijn trouw, maar ook de kiezers van de VVD scoorden hoog. De VVD-kiezer wil dat het blijft zoals het is. Dit is de lage middenklasse die niet bij veranderingen is gebaat. Zij denken bij de VVD hiervoor veilig te zijn. De partij leunt sterk op de kleine zelfstandige of de middenstander. Zij zien de boze buitenwereld enorm in beweging. Dat is een bedreiging. Deze kiezers willen stabiliteit. Dat is waar de VVD onder Rutte kampioen in werd: continuïteit tot het allerhoogste goed verheffen. Politiek moet altijd doorgaan. Over links of rechts, dat maakt niet uit, als het onder de leiding van de VVD gaat, dan komt het altijd goed. Dat droeg de VVD met succes lang uit. Een wezenlijk deel van de kiezers voelt zich daar comfortabel bij. Daaromheen zie je dat de roep om verandering wel groot is. Of de positie van de VVD zo blijft is maar de vraag. Dat weten we pas na de verkiezingsuitslag.'

Na de verkiezingen legde M&P Ariejan Korteweg een vervolgvraag voor.

Waarom lukt het de VVD deze keer niet om trouwe kiezers vast te houden?

'De VVD-kiezer was volgens de peilingen trouw tot ongeveer een week voor de verkiezingen. De partij leek min of meer onaantastbaar. Daarna is de leegloop begonnen. Dat komt doordat de partij drie troeven inleverde. De eerste is Mark Rutte. Een kiezer die veiligheid en herkenbaarheid wilde, stemde niet op de VVD, maar op Rutte als continue factor. In de campagne gaf de VVD zijn positie als dam tegen de PVV op door die partij niet op voorhand uit te sluiten. Dat opende mogelijkheden voor de kiezer. Tenslotte ging de VVD op het gebied van strenge migratieregels de strijd met de PVV aan, terwijl ze daar in de beeldvorming een bleke afspiegeling van waren. In die laatste verkiezingsweek bleek dat de kiezer vooral wilde afrekenen met het politieke establishment dat slecht presteerde. PVV, NSC en in mindere mate BBB profiteerden hiervan.' ♦

* *Het Haagse moeras. Stilstand en verandering in de politiek* verscheen bij uitgeverij Athenaeum.